

ОГЛЕДИ

УДК: 321.01:111.852

Примљено: 23. октобар 2008.

Прихваћено: 15. децембар 2008.

Оригинални научни рад

Српска политичка мисао

број 4/2008.

год. 15. vol. 22.

стр. 125-146.

Драган Симеуновић

Факултет политичких наука, Београд

ХЕГЕЛОВ ДОПРИНОС ПОЛИТИЧКОЈ ТЕОРИЈИ У ДЕЛУ “ЕСТЕТИКА”

Откако је Александар Баумгартен ¹⁾1750. године објавио своју књигу под насловом “*Aesthetica*” у којој је предложио, а и сам учинио много тога новог на плану разматрања “лепог”, поље естетике се ширило и поред снажних конзервативних отпора да се успостави било какав однос естетике са ичим другим што није филозофија, а посебно са разматрањима о политици.

Не само појава “*Weltanschauung-a*” као потпуно новог појма који ће постати полазиште свих мислилаца естетике, него и нови приступ посматрању и разумевању друштва са естетског становишта коме неће одолети ни тадашњи највећи филозофи ни уметници²⁾, учиниће да се у времену модерне у делима многих филозофских стваралаца на тему естетике појаве и већи или мањи доприноси политичкој теорији, било да је прикривени или истакнути.

1) Александар Баумгартен (Alexandar Gottlieb Baumgarten) је био ђак и следбеник знаменитог Кристиана Волфа (Christian Wolff), и касније угледни професор филозофије у Франкфурту на Одри.

2) Рецимо, Ричард Вагнер (Richard Wagner) је био међу онима који ће бити стегоноше уверења “да и сам живот треба да буде естетски” и да естетско мишљење може да буде политички медиј рефлексја које карактеришу једно друштво у одређеној етапи његовог развоја. Његов стваралачки допринос на том плану су три политичко-естетска дела које је објавио између 1849 и 1851. године: “*Die Kunst und die Revolution*”, “*Das Kunstwerk der Zukunft*” и “*Oper und Drama*”

Отпор који је политици као предмету свог икаквог интересовања пружала естетика учинио је и да политичка наука касније буде ригидна према пољу естетике. Тек сада, крајем 20. и почетком 21. века³⁾ се стварају могуће широке неконфликтне релације између ова два поља, чиме се увећава могућност истраживања доприноса друштвеним наукама немалог броја мислилаца који су се бавили естетиком, укључив и Георга Вилхелма Фридриха Хегела.

Политиколошка анализа Хегелове “*Естетике*”, разуме се пре свега са становишта политичке теорије, је свакако узбудљив, али уједно и мукотрпан и нимало захвалан посао који захтева не само добро познавање укупног Хегеловог дела него и разумевање његовог “прикривеног дискурса”, тачније анализу неких појава (међу њима и политике) а без њиховог директног помињања.

Појмовна конструкција преко које ће се Хегел у “*Естетици*” поиграти са наоко удаљеним пољем политике је у потпуности везана за уметност што нам даје основ да градимо претпоставку о политици схваћеној као уметности илузије, претпоставци која додуше није Хегелова али коју заправо он својом мишљу и различитим доприносима политичкој теорији подзидава, и тиме и омогућава њено израстање у појам савременице.

На трагу његове мисли о уметности и политици, као и, уопште узев, на основу политичке филозофије и праксе настале пре и после његовог времена, итекако је могуће говорити о политици и као о уметности илузије. Тако именована, она не представља област естетике, али је достојна научног интереса и приступачна је за научно обрађивање.

Прометеј је, разлаже Платон у *Протагори*, морао да уз ватру људима поклони и мудрост, јер без ње се ватра није могла користити. Прометејско порекло уметности као вештине, ипак не акцентира ватру нити мудро баратање њоме, већ људима поклоњене вештине ткања и ковања као прауметности.⁴⁾

Тако је прва уметност доспела међу људе у виду вештина.

Човек је добио мудрост и вештине “али, не и политику, јер она је још била код Зевса”,⁵⁾ дакле, код **владара** међу боговима.

Оно што ће људе приближити по савршенству боговима биће знање, уметност и политика. Како је владање као највиша божанска особина иницирала рађање политике, она у свом спајању

3) Види нпр. Edelmann, Muray (1995), Bernbach Udo (1994), Zumdick Wolfgang (1995)

4) Plato, *Protagoras*, 320 d – 322, такође и *Држава* 274 стр.

5) Исто.

људског и божанског није могла остати тек мисао и делање зарад општег добра заједнице као њеног савршенства, већ је приближена уметности и по значају и по божанском припадништву сфери савршености.

Вештина ратовања “која чини само један део политике”⁶⁾ била је људима намењена као неопходна зарад њиховог самоодржања, али није била друштвено функционална све док Зевс није послао људима преко Хермеса стид и право као инструментарије уређења духовног живота који се ослања на постојање и развијање обичаја, закона, права својине, слободе и државе.

Антички мит о нужности смене старих новим боговима је мит о нужности смене владајућих не само на небу него и на земљи.

Квалитет одржања на власти приближава дугим трајањем свет политике божјем свету који карактерише вечност. Инспирација за ту илузију нису поражени, већ владајући бог. Владати што дуже и што инокосније значи бити више бог на земљи. Натприродну силу бога замењује сила организоване политичке заједнице. Пораженима увек следује казна божије немилости, обавезно и у форми естетског суда о рђавом као ружном владању.

Од тада и *реално* и *илузорно* се, попут истинског и лажног, “сматрају за непокретне, нарочите суштине од којих једна чврсто стоји изолована с оне стране, а друга с ове стране без узајамне заједничке везе.”⁷⁾

Не само извесност узајамних и заједничких веза, него далеко више и неизбежан преплет реалности и илузије упућује на исти аргумент који је још пре Хегела употребио и Лесинг у *Наману Мудром*, (III, 6,) да ни реалност као ни истина не представља исковани новац који само треба прикупити и нумерички категорисати од антике до данас.

Илузија политике није развијена у добу хероја већ у времену створене државе. Тек држава, односно овладавање њоме, омогућује “божји” инструментариј распрострањања и одржања политичке илузије.

Изражена индивидуалност херојског времена без државе је била озбиљна сметња свакој, па и почетној политичкој илузији, јер је политика рођена пре државе. Стварајући државу као конструкт респекта општости политика је стварала најмоћнију – институционалну **илузију** за политичку илузију.

6) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», БИГЗ; Београд, 1975., књ. II, стр. 165.

7) Исто.

Основа сваке илузије је и у **фантазији**. Фантазија је без сумње “уметност која постоји као дух само уколико делањем постане свесна”.⁸⁾

Илузорно делање у политици са духовном садржином никад није ослоњено на фантазију потпуно одвојену од реалности. Највеће и најуспешније политичке илузије, које су политику и уздигле до нивоа уметности илузије, имале су творце од којих је сваки полазио од тога да “потпуно зна, до чега је људима у животу стало, шта их као супстанција одржава у заједници, шта их покреће и представља њихову снагу”.⁹⁾

У политици се илузија може испољавати као **привид** или као **обмана**. Када постоји обећање и ако не извесна, и полуствареност лепог и доброг уређеног друштва, а не постоји посебан интересни циљ политичког илузионисте, онда је илузија по свом суштинском изразу **привид** (*Schein*). Кад постоје свест и делање илузионисте руковођени посебним, па и личним интересним циљевима каријере моћи, богаћења и сл., онда је политичка илузија **обмана** (*Teuschung*) оних којима је илузија циљно намењена. Постоји и ситуација када обмањивач изводи обману не ради власти и новца, већ ради обмане саме, ради свог задовољства, али, у крајњем, и то је посебан, лични ларпурлартистички интерес задовољења своје уске потребе, а не потребе политичке заједнице.

Као реалности непримерена пројекција или интерпретација прошлости, садашњости или будућности која има снагу уверљивости објективних података, илузија тражи своје ситуирање у политици као уметности, стога што се задатак уметности састоји у томе да нешто (*das Dasein*) треба “у његовој појави као истинито схватити и представити”,¹⁰⁾ чак и ако то није истинито.

У својој опредељености за илузију политика користи то што “човек уплетен са свих страна у коначност тражи регион једне више супстанцијалне истине”,¹¹⁾ а када му се илузија понуди као истина сама по себи (*Wahrheit an sich selbst*), он није у стању да је разазна од релативне истине (*relativ Wahren*).

Најчешће, политичка илузија настаје “из потребе са се укине стање неслободе и да добро овлада светом у представи и мишљењу”.¹²⁾ Но као што постоји привиде сувишности уметности, тако

8) Хегел, «Естетика», књ. I, стр. 41.

9) . Исто.

10) Исто, I, стр. 155

11) Исто, стр. 101.

12) Исто, стр. 100.

постоји и илузија потребе присуства политике у свему друштвеном, илузија коју је створила политика сама.

Када је илузија обмана, уобразиља која јој је потка “више се заснива на сећању доживљених стања и направљених искустава, него на своме властитом стваралаштву”.¹³⁾ Међутим, за уметнички привид неопходна је “стваралачка фантазија великог духа и душевности”¹⁴⁾ удружена са схватањем “о најдубљим и најопштијим људским интересима”.¹⁵⁾ Тако се привид и обмана као два пола илузије разликују и у квалитету заснованости и способности заснивања. То што понекад обмана има више успеха од привида не даје јој квалитет веће вредности, него чешће случајности и успешности преваре. Јер, обмана у крајњем и јесте ништа друго до намерна превара за разлику од привида који је намерно улепшавање живота и света, естетизирање прошлости, садашњости и будућности.

Питање безвредности привида и обмане је уједно и питање њихове могуће вредности.

Како по Хегелу “привид јесте за суштину суштаствен, истинан не би постојала када се не би привиђала и појављивала, када не би била једна и иста, како по себи тако и за дух уопште”,¹⁶⁾ па због тога он претходно и тврди да се не сме за привид “рећи да представља нешто што не треба да постоји”.¹⁷⁾ Обмана је већ нешто друго, и о њој се може говорити као о безвредносној илузији по свакога сем за обмањивача самог. Нажалост, она је чешћа форма илузије од привида у политици која помоћу ње “производи и остварује своје концепције”.¹⁸⁾

Ми “у животу саме наше појаве придајемо по навици вредност и назив стварности, реалности и истине насупрот уметности којој таква реалност недостаје”.¹⁹⁾ Али управо политика “као област емпиријског и унутрашњег и спољашњег света није свет праве стварности, већ, напротив, она се у строжем смислу него уметност мора назвати пуким привидом и грубом обманом”.²⁰⁾

13) Исто, стр. 41-42.

14) Исто, стр. 42.

15) Исто.

16) Исто, стр. 9.

17) Исто.

18) Исто.

19) Исто, стр. 10.

20) Исто.

Вредност привида је и у томе што може да уклања и обману и да појавама даје извесну узвишенију, у духу пониклу боју стварности, а тиме више буде и стварност сама. Притом, разуме се, да се тај разлог ипак не може узети као довољан за изједначење појава политике и појава уметности, јер се овим последњим, “далеко од тога да оне представљају чист привид, мора у поређењу с обичном стварношћу приписати узвишенија реалност и истинитије одређење биће”.²¹⁾

Постоје разне врсте привида: “У поређењу са привидом чулне непосредне егзистенције и с привидом историје, привид у уметности има то преимућство што је такав да сам собом указује на нешто духовно што помоћу њега треба да доспе до представе, томе насупрот непосредна појава не показује саму себе као нешто обмањиво, већ напротив као нешто стварно и истинито, док ипак оно што је истинито бива упрљано и прикривено оним што је непосредно чулно”.²²⁾ И привид у политици указује на нешто духовно и идејно што помоћу њега треба да доспе до представе или до реалности. Могућност илузије се заснива на томе “што код човека свака стварност мора да прође кроз медијум опажања и представљања, па тек преко тог медијума продире у душевност и вољу. При томе је свеједно да ли на њу утиче непосредна спољашња стварност или то бива на неки други начин, наиме помоћу слика, знакова и представа који у себи садрже и приказују садржину из стварности”.²³⁾

И привид и обмана су могући зато што је “човек способан да ствари које нису стварне, представи себи као да су стварне. Отуда, да ли ће нам неки положај, неки однос, уопште ма која животна садржина, бити показана у самој спољашњој стварности или само путем њеног привида: то је за нашу душевност једно исто”.²⁴⁾

Сваки привид као производ духа може да представља насупрот прозаичном реалитету “чудо идеалитета”.²⁵⁾ Политика, као и уметност, привидом као идеалитетом велича “оне објекте који иначе немају вредности, и које она и поред њихове безначајне садржине фиксира за себе, узима их за свој циљ, па нашу пажњу обраћа на оно поред чега бисмо иначе прошли не осврћући се на њ”.²⁶⁾ Као што уметност, рецимо сликарским делом, ствара илузију трајности

21) Исто.

22) Исто, стр. 10-11.

23) Исто, стр. 48.

24) Исто.

25) Исто, стр. 163.

26) Исто.

“неког осмеха, неког тренутног враголастог покрета око уста”, тако и политика ствара илузију трајности “духовних потеза у животу људи, њихових доживљаја и догађаја који се стално смењују”²⁷⁾ уколико их одреди политички значајним. Као што је “уметности стало управо до казивања и причињавања, а не до природног реалног бића”²⁸⁾ и политици је управо више стало до илузије него до реалности, али из сасвим другог разлога – што је илузија потпуно у њеним рукама, док реалност није.

Илузију изазива више бојазан од стварности него жеђ за њом.

Као субјективност, политика се углавном на крају сведе на оно што има значаја само за себе и што само себе објашњава уместо да има значаја за све, као вештина и наук изградње и одржавања заједнице општег добра.

Субјективно објашњавање самог себе као најбољег је увек илузија. Притом, политика гради себе као илузију која мора бити не само прихваћена, него пре тога и објашњена као реалност и најбоља могућност реалности.

По начину градње и представљања политика је блиска уметности, али тај атрибут морања, политику разголићује и поједностављује до нивоа манипулације као објективно нежељеног, дакле, нечег несвојственог уметности, а својственог обичној вештини.

Тек оригиналност, хуманост и остварљивост политичких идеја и искреност и потпуност политичког делања на плану њихове реализације у корист свих, омогућава повезивање субјективности и објективности у политици. Илузија јесте духовна субјективност која може да буде схваћена као оно у самом себи бесконачно и по себи и за себе постојеће које не претпоставља да коначна стварност постоји као нешто истинито, али уколико је добронамерни привид, она се према њој не понаша само негативно, већ напредује ка измирењу са стварношћу. У супротном, она је обмана.

Основаност илузије је и у особини људи да на првом месту траже оно што је спољашње и тек потом значење и садржину уоченог. Илузија лако досеже спољашњу одређеност идеала, а допирање до унутрашње одређености идеала, сем што је многим отежано непоседовањем смисла и знања о лепом и истинитом, отежано је и самом, често и манипулативном, конструкцијом политичке илузије. Уз то иде и обавеза веровања, често у форми институционалне принуде уколико се ради о политичким илузионистима који поседују државну моћ која подразумева да постоји подударност

27) Исто.

28) Исто, стр. 233.

апстрактне спољашности политичких идеала са конкретним реалитетом и онда када чулна сазнања томе противурече.

Свест о илузорности супротстављања владајућим ствара се и развија интенционално. Илузија о моћи као свемоћи настоји се учврстити проповедима, силом и перцепцијом. Како је још Томас Хобс у 3. глави *Левијатана* приметио, од перцепције нечије моћи зависи стварно и њена величина у смислу њене употребне вредности.

Када неко из позиције објекта моћи доживљава нечију моћ већом него што она у ствари јесте, он се тада и понаша према носиоцу те моћи као да је његова моћ толика и таква каквом је он види, а не сходно њеним правим, а њему незнатим размерама. Масовна, као и појединачна увереност у нечију огромну моћ, у крајњем свемоћу у политици, редовно води до поданичког опхођења према субјекту такве моћи.

Не мала невоља с илузијом о политичкој и вечној свемоћи јесте у томе што је људе релативно лако у нешто убедити, али их је, како је запазио и Николо Макијавели, јако тешко одржати у убеђењу.

Тада илузији упомоћ обично прискаче сила што узрокује продужено трајања владања, ади не и илузије, јер она тада почиње да се гуши у сублимацији насиљем. Што више насиља, то мање илузије и истинске вере у њу. Илузију као привид тада све више замењује илузија као обмана, а како се врши силом, она води у самообману, и то како масе која више не верује, него се из страха претвара да верује, тако и самог владара и уопште владајућег поља политике, који се задовољавају формалним, а не суштинским прихватањем илузије коју су стварали о себи и за себе. То је час када се илузија послата маси враћа као бумеранг њеним творцима. Контраилузија вере у илузију о обожавању власти, коју из нужде стварају поданици као одговор на силом подупрту илузију политичких моћника о њиховој апсолутној и непролазној моћи у циљу свеопштег добра, није мање политичка илузија и грађена је, мада као реактиван политички феномен настао из страха, ипак по истом принципу као и иницијална која је грађена из жудње.

Разлика у квалитету истинске вере у илузију и претварања зарад стварања пожељне представе о сопственој дубокој уверености у њу, најпотпуније се читује у спремности на отпор и побуну. Они који скоро побожно верују у илузију никада неће устати против конструктора и главног корисника те илузије, бар не тако дуго све док год налазе склад између илузије и свог и њиховог по-

нашања. Они, пак, који не верују, без обзира да ли никад нису ни веровали или су пак престали да верују, устају против илузије чим смеју и могу.

Нема илузије о свемоћи вође, државника и државе прво резултира, а и почетно се манифестује њиховим нереспектовањем. Нереспектовање власти је увек њена смрт, нереспектовање политичара је увек његов крај

Политичар кога нико не уважава и за којим нико неће да крене, може за утеху да изгради сопствену последњу илузију као самообману о кривици свих других *versus* његовој исправности. Држава и државници које не респектују поданици, и у крајњем их се чак и не боје, често граде као своју последњу илузију теоријско-политичку констатацију о потреби мењања народа. “Тражи се народ!” – могао би бити слоган свих оних који нису успели усадити своју илузију у свест маса или оних који су разочарани због тога што се илузија није резултатски одржала као поданичка свест.

Тако се свест о потреби, чак нужности прихватања неке политичке илузије која искључује сваку могућност супротстављања, претвара временом у своју супротност, у свест о потреби супротстављености истрошеној илузији и њеном коначном одбацивању. Хронос једе своју децу и у форми илузије!

Како је најјаче средство супротстављања, не сила и насиље, којима се само одстрањују више пијадестални уживаоци, а мање конструктори истрошених илузија, већ нова, старој супротстављена илузија, кружење илузија се наставља, а политика потврђује као незаобилазна и незаменљива уметност стварања илузије и трајно извориште илузионизма.

Више од мере у којој је икаква уметност, она, као и свака уметност, мења своје стилове и актере (творце и конзументе), али брже и чешће од свих правих уметности. Трагање за општом и вечитом илузијом се наставља. Али, ниједна, што увек значи и најновија политичка илузија, нема и не може имати обим општег као тоталног друштвеног важења. Увек постоји “индивидуум који остаје чврсто при својој коначности насупрот богу”,²⁹⁾ а како се највиша власт идентификује са божјом, свака супротстављеност тој илузији се проглашава за “вољну и намерну коначност зла”,³⁰⁾ као зла неприхватања илузије. То зло, као и добро, има својство ширења утицајем из индивидуалног епицентра у форми концентричних кругова.

29) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», II књ., стр. 83.

30) Исто.

Камен критичке неверице индивидуума који довољно снажно и гласно удари у блиставу површину политичке илузије ствара социјалне кругове сумњи који, утврђујући право на сумњу, рађају своје, све шире кругове, неприхватања илузије.

Иако неверица најширег круга није по много чему равна неверици удара по илузији центра, оне су истоврсни грех неприхватања политички доминантне илузије.

Поред правне и евентуалне брахијално насилне санкције зарад одбацивања илузије, политика са “естетског аспекта” увек настоји да изрекне и суд да су таква “заstraњења” као нешто “рђаво, грешно и зло, оне субјективности које су у своме животу ограничене на саме себе”,³¹⁾ другим речима да не могу имати опште друштвено важење коме стреми свака политика, чиме настоји да их миноризује и учини одбојним или бар мање привлачним за могуће следбенике.

Следећи проблем политике као уметности илузије је степен неке идејности. Уколико је илузија више безидејна, утолико је више обмана. Само идејност омогућује привид као облик егзистирања илузије. Овде се види колико је важна испреплетеност илузије и стварности, као и лажног и истинитог, о којој се говорило на почетку овог текста. Пошто “идеја без своје стварности и изван ње није права идеја”,³²⁾ преплет илузије са стварношћу јесте или такав да омогућује да “мора да напредује ка стварности”,³³⁾ или је такав да идеја не задобија од реалне субјективности довољно афирмације и губи својства идеје услед неодговарања појму идеалног бића. Али, ако идеја у свом напредовању ка стварности оде предалеко, илузија губи тло свог егзистирања. У оној мери у којој основана политичка идеја којом је прожета постане реалност, илузија престаје да постоји. То, разуме се, понекад може бити добро за друштво, али најчешће није и за политичаре којима су илузије по много чему важније од претварања обећања у стварност.

Наиме, нестанак једне илузије може да значи истовремени захтев за новом, и, мада, једну илузију може проносити више политичких генерација, сваку нову илузију обично носе нови људи. Отуда толико неиспуњавања идеала у политичкој историји цивилизације, не као израза неспособности политичких делатника, већ њиховог страха од своје истрошености услед неимања илузије у којој им је намењена главна улога.

31) Исто, стр. 201, 202.

32) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», I део, стр. 143.

33) Исто.

Неопходно је ипак разликовати ситуацију када политичар ствара и негује илузију којом жели да доспе до реалности, од ситуације у којој илузија постаје затворена само сврха без могућности да своје додирне тачке с реалношћу претвори у мостове ка њој.

Ти затворени или отворени мостови су чешће израз **карактера** стваралаца, мислилаца и барјактара илузије него повољних или неповољних друштвених околности, на које све тако лако и радо свађујемо онда када крах неке илузије којој смо се подали изазове рђаве друштвене последице.

Како за Хегела лош карактер није карактер уопште, онда и кад је реч о политичком делатнику “за један прави карактер потребно је да има у себи смелости и снаге да жели нешто реално и да га се подухвата. Интересовање за такве субјективности које стално остају само у самима себи јесте једно празно интересовање”³⁴⁾

Много пута народу обећано благодатање, слобода, мир, правда и свака друга срећа изостајали су неретко више због немања карактера оних који су владали у име много обећавајућих пројеката, а мање због недостатне спојивости илузије (којом су легитимисали или правдали своје владање) са реалношћу.

Кључ разрешења противуречности илузије и стварности није ни у утврђивању њихове супротности, нити у опредељености за једну од њих, него у њиховом измирењу.

То измирење је отежано тиме што, као што откривање истине јесте сврха уметности, тако и сакривање истине илузијом јесте циљ политике. Но, иако истина у начелу захтева подударнање између појма и реалитета, истину уметности треба веома разликовати од истинитости уопште, а нарочито од могуће истинитости политике.

О томе шта је битно и истинито у политици, одлучује се са интересних позиција врховне власти ситуираних у чаробној зони мултиајновности у којој живе извесне “мрачне силе” (“*die dunklen Mächte*”). Проблем је онда и то што те тајновите “мрачне силе” којих је препуна политика, а у којима “треба да се скрива нека неодгонетљива истина језивога, што га човек нити може ухватити нити схватити”³⁵⁾ не спадају у царство уметности. Политика, пак, таква каква је, засад није у стању да функционише без застрашујуће тајновности, без својих мрачних арканских инструмената који служе не толико распростирању илузије колико контроли њене рас-

34) Исто, стр. 210.

35) Исто.

прострости. Из области политике “мрачне силе прогнати”³⁶⁾ значило би учинити је више правом уметношћу, а мање “уметношћу илузије”. Међутим, политика је толико зависна од својих “мрачних сила” да, не само да без њих не може, него чак понекад оне из сенке загосподаре целом политичком заједницом, што значи и онима који формално имају највећу моћ. Пошто у свом илузорном поређењу с Богом, са правом претпостављају да је Бог свезнајући (*der Wissende*), и владари настоје да државу и њене јавне и тајне службе максимално употребе за стицање информација о свему. Но, управо због тога што владари ипак највише скупљају информације о ономе што угрожава њихову власт и уопште узвишену друштвену позицију, они баш тиме битно негирају сав свој напор да докажу да им је власт вечна, “божанска”, јер она би, да је таква, онда била и неугрозива.

Када је већ реч о илузији обоготворења, у уметности, ликовној на пример, богови се не приказују у људском облику као простој форми, јер се људско налази у унутрашњој садржини и значењу, а у политици се обоготворење политичких моћника постиже илузијом где управо “снагом уобразиље бива ова садржина само извана заогрнута”.³⁷⁾ Давање обележја божанског политичарима није присутно само у старим, већ у свим временима. Када је реч, рецимо, о бесмртности владара, у СФРЈ су многи веровали да велики илузиониста и диктатор Тито не може, такорећи јуче, умрети.

Док је код уметности одраз божанског тек симболика, у политици је обоготворење отворена похлепа за бесконачном влашћу.

Обоготворење је видљиво и у нејасним, двосмисленим обећањима која попут божанских пророчанства треба да подрже илузију о непогрешивости политичара и неспособности неполитичког света да протумачи њихове мисли. Двосмисленост политичких порука као имитација пророчанства омогућује да они који су их изрекли, за погрешне интерпретације никада нису криви. Њима, као и боговима увек остаје друга верзија “пророчанства” као исправна. И илузија о сопственој, себи датој као апсолутној слободи када је она ускраћена другима у истој политичкој заједници, јесте тесно повезана са илузијом о посебној надљудској или чак божанској мисији политичара.

Апсолутна слобода за једнога или неке, помоћу државе се представља као достигнуће ума које треба сви да следе мада им се то не омогућује.

36) Исто.

37) Исто.

Према Хегелу, “у држави која је заиста умно уређена сви закони и све установе нису ништа друго до једна реализација слободе према њеним суштинским одредбама”,³⁸⁾ али су одредбе често такве да се њима успоставља илузија слободе као израз самовоље и као обмана, па се “самовоља тако исто често назива слободом”,³⁹⁾ а обмана је већ и стога што је “самовоља само безумна слобода, то јест одабирање и самоопредељивање не на основу ума воље, већ на основу случајних нагона и њихове зависности од онога стоје чулно и спољашње”.⁴⁰⁾

Као што кад “тело не извршује потпуно свој идеалитет и своју одуховљеност, као, на пример, у болести, тада не влада појам као једина сила”,⁴¹⁾ тако и држава уколико не извршава свој идеалитет услед унутрашњих или спољашњих проблема постаје појам с којим друге силе деле власт. Ту се исказује моћ илузије која својом снагом не дозвољава да се саобразност између појма и реалитета укине потпуно, “већ само релативно”. Извесна подударност између појма и реалитета је битно обележје политичке илузије. Ако тога нема, политичка заједница се распада. Свежији пример за то је распад бивших социјалистичких земаља и нарочито СФРЈ. Ишчилела саобразност између појма вишенационалне хармоничне социјалистичке заједнице и реалитета етничког трвења узроковала је њен крах. Једноставно, нестала је права организованост и њен “први идеалитет”, те се и живот политичке форме заједништва “преобразио у смрт, која чини да се распадне на самосталне делове оно што духовност повезује и одржава у нераздвојном јединству”.⁴²⁾

Када је у једној држави један бог намењен само једном народу, он увек наређује да се сви остали сматрају за лажне идоле и на небу и на земљи и то не само у свом, него у свим народима, јер је “овај немилосрдни национални бог тако љубоморан и тако у својој љубомори наређује”,⁴³⁾ да у својој националној ускости ствара илузију јединствености.

Илузија о осујећености реализације интереса политичке заједнице као узрок правих сукоба производи осећање увреде и задовољштине, као апстрактног ослобођења (које је свакако основа

38) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», I део, стр. 100.

39) Исто.

40) Исто.

41) Исто, стр. 121.

42) Исто.

43) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», II део, стр. 143.

духа) од стварних проблема који су створени апстрактном угроженошћу.

Илузијом се подстиче воља за убијање других, “кривих”, и отклања стид због чињења грозота у име политике тако што се те грозоте проглашавају за херојска дела. Али исто тако, илузијом се може спречавати стид, јер је он, “уопште узев, почетак гнева због нечега, што не би требало бити”,⁴⁴⁾ па тиме можда и против последица илузије, или чак саме политичке власти.

Како су силе и рат неодвојиви део политике, она, желећи да избегне њихову естетску осуду као ружних речи чија ружноћа израћа из последичности дела, налази њихово оправдање у илузији њихове изузетне корисности. У те сврхе политика обилато користи науку. Однос науке и политике у корист друге доводи до научних оправдања рата и насиља као доградњи политичке илузије. Уосталом, као ни многи други велики умови, ни сам Хегел није успео да избегне суд о корисности освајачког рата, на пример, када га види као одлучујући фактор хомогенизације народа, односно политичке заједнице, наводећи за пример Грке који су се тек “у тројанском рату борили и победили као један народ”.⁴⁵⁾

Није мала илузија представити освајачки рат национално корисним, а још већа је представити га моралним, што су, додуше, чинили и данас чине и многи други.

Реалним завађањем до илузије о хармонији и незавађености, стварним насиљем до илузорног мира, реалном доминацијом до илузије нужности неравноправности као најбоље равноправности, игнорисањем умножавања људства и других, све већих сметњи остваривању идеала не само непосредне, већ сваке демократије, политика потврђује да област емпиричког света није свет праве стварности већ плод наших навика да ствари и представе називамо погрешним именима.

Илузија политике је увек илузија не само о другима већ пре свега о себи, па, примера ради, према једном истраживању ОУН, данас на свету нема ни једног режима који се не декларише и не сматра демократским, и који разуме се, очекује од поданика увереност у то.

Илузија о могућности успостављања и делења опште правде из једног центра политичке моћи исказује се у посебности колективне кривице. Но, то је уједно и пример како се илузија неких народа о сопственој посебности и изабраности посредством илузи-

44) Исто.

45) Исто, стр. 170.

је других о њиховој посебној кривици, претвара у њихову реалну одабраност за кривицу.

У том смислу и свако политичко суђење војнички пораженима није ништа друго до “праегипатско” суђење мртвима. Да ли је разлика тек у естетској инверзији када је на делу суђење пораженима као политички мртвима, и мртвима као не потпуно политички пораженима, или је у питању моћ илузије да је непораженост јача од смрти?

Илузија о божанском статусу политичких моћника се види и у ритуалу одавања почастии мртвима, не толико погребом колико одржавањем леша физиолошким и меморијским балсмовањем.

Суђење умрлим моћницима и данас, често у форми медијског или идеолошко-политичког линча, које датира од староегипатских времена када је свако после смрти владара могао јавно да изнесе своје жалбе на његов рачун, јесте ударац у празно, израз немоћи реалности пред илузијом. Мртви моћници су недодирљиви не утолико што су мртви, него уколико су непоражени напустили овај свет. Суђење таквим мртвацима јесте унеколико и приближавање реалности илузији, али и видан знак трајања илузије о настанку нечијег ванземаљског битисања, дакле, о постојању натприродног својства.

Суђење неком ко нам ништа више у реалности не може, значи да се понашамо као да нам стварно може, да у ствари признајемо да је жив и после смрти попут божанства, и то није израз наше, већ његове надмоћи која је перфектно изграђена у нашој свести тако да као илузија траје, не док је он, него док смо ми живи.

Илузија је део вере у чуда, јуче вера у бесмртност стаљинских политичара и њихове политике, данас вера у брзу и ефикасну, “за ноћ” остварљиву привредну транзицију и демократизацију заосталих и сиромашних друштава Истока, као вера у коју сасвим разложно не верују сасвим ни творци те илузије, али која се јавља као неопходност прихватања глобално најдоминантније и најпробитачније илузије. Најдоминантнија је увек она која има најјачу политичку подршку, а то не мора бити увек подршка државе, али увек мора бити организована политичка подршка.

Одрживост илузије зависи од снаге њене привлачности. Отуда привлачност политичких идеја и политичких поступака представља један од најважнијих конструктивних елемената илузије будући да сви желе, не само по друге, већ и по себе слободније, напредније, богатије, сигурније, у свему боље друштво, и не могу

одолети да не подрже или бар да не спречавају оне који најубедљивије нуде пут до свега тога.

Лепота привида помаже да се лакше живи. Илузија која није обмана је могуће дубоко утемељена и на врлини хтења доброга и лепог за све, при чему не треба заборавити Хегелову напомену да врлина још није моралност. Док невоље живота морају бити одстрањене у идеалној уметности, политика, стварајући привид своје идеалности, ствара и привид или обману њихове садашње или скоре будуће одстрањености из друштва иако зна да то није истинито, али, то и јесте један од битних услова њеног трајања.

Очигледно, политичка илузија испољава своју владавину над објективношћу у којој се сврха политике реализује.

По томе што истинитост политике напосто не сме да представља неку просту тачност да не би она нарушила савршеност илузије, политика се приближава истинској уметности. Осим тога, будући да се “духовно испољава, и чисти, и тиме што само одређује своју спољашњу форму”,⁴⁶⁾ политика, као део духовне укупности одређујући своју спољашњу форму као илузију, се невољно као и вољно испољава као уметност илузије.

Уопште, по постанку, нарочито по начину конституисања себе као самоилузије, политика јесте уметност, али по својој сврховитости она то није. Политика је зато увек негде на средокраћу природе и уметности. Као трајније, духовније и идеалније, политичке идеје су ближе уметности, док политичко делање као природније брзо пролази и бива брзо заборављено у детаљу, мада не и у општости.

Док код праве уметности њен сјај никад не представља некакав прост привид и опсену, и док њен дух искључује обману, политика се никад до краја не може прихватити као истинска уметност, већ само као уметност илузије, јер, за разлику од праве уметности, она је препуна лажног блеска и привида и обмане.

Она је сродна уметности у мери у којој чини релативну и артифицијелну средину између природе и духа, чулности и мисли, спољашњег и унутрашњег представљања. Може се рећи да политика досеже највиши ниво уметности илузије када потпуно по форми, а нимало по садржини представља највиши и апсолутни начин да се духу учине свесним његови прави интереси. У сваком случају, пречесто непостојање јединства значења (садржине) и облика у политици, јесте њена трајна карактеристика.

46) Исто.

И политичком делатнику, нарочито креатору илузије је, као и, уметнику, неопходна слободна изграђеност духа, која не може да буде ограничена на одабирање форми, већ мора и да садржину узима озбиљно као “истину његове сопствене свести”,⁴⁷⁾ јер, по дефиницији, обојица не делају за себе већ за друге, тачније за све или довољан број других, што условно дозвољава тврдњу да делају за опште добро.

Но, за разлику од уметника коме “филозофија није неопходно потребна”,⁴⁸⁾ креатору политике би филозофија увек морала бити неопходан ослонац када хоће да нешто идеално замисли и да то замишљено спроведе у стварно. Међутим, опијеност разноврсним моћима као наговештајима или, доцније, ефектима политичке илузије најчешће наводи политичара на одустајање од филозофије, мада очито из сасвим другог разлога од уметничког.

Очито је да нама као друштву још увек треба просвећеност коју нуди и филозофија, посебно естетика, а наравно и политичка наука.

Утолико је овај текст покушај да се и у нас да бар скроман допринос истраживачком валу који тврди да је све социјално, дакле и политичко, могуће естетски размотрљиво, као и обрнуто, да је рецимо дозвољено тражити и налазити допринос политичкој мисли у некад строго изолованом пољу естетике у коју су тешко залазиле и руке других грана саме филозофије

Можда ће се тиме моћи смањити још неишчезле напетости између естетике и политике које је у времену предмодерне отворено напао Баумгартен, игнорисао Вагнер, а потом дискретно покушао да превазиђе Хегел.

Ако је политика миленијумима неправедно истискивала естетику или је замењивала илузијом. може ли се очекивати да у будућности политика буде замењена естетиком⁴⁹⁾. Можда је то онај недочекљиви крај историје, наравно само уколико историју схватимо и орочимо као превасходно политичку појаву.

47) Исто, стр. 301.

48) Г. В. Ф. Хегел, «Естетика», I књ., стр. 281.

49) Bembach Udo, “Ästhetik statt Politik ?”, in. Wolfgang Merkel und Andreas Busch (Hrsg.), *Demokratie in Ost und West*, Frankfurt am Main, 1999, str. 55

LITERATURA

- Bernbach Udo, *Der Wahn des Gesamtkunstwerkes. Richard Wagners politisch - ästhetische Utopie*, Frankfurt am Main, 1994
- Bernbach Udo, "Ästhetik statt Politik?", in: Wolfgang Merkel und Andreas Busch (Hrsg.), *Demokratie in Ost und West*, Frankfurt am Main, 1999
- Beyme, Klaus von, *Suvremene političke teorije*, Stvarnost, Zagreb, 1977
- Beyme, Klaus von, *Theorie der Politik im 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main, 1992
- Edelmann, Muray, *From Art to Politics. How Artistic Creations shape Political Conceptions*, Chicago, London, 1995
- Hegel, Georg Wilhelm Fridrih, *Estetika*, 1,2,3, deo, BIGZ, Beograd, 1975
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Vorlesungen über die Aesthetik*, 1955
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Phänomenologie des Geistes*, 6. Auflage. Hamburg 1952
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Jenenser Realphilosophie*, I. Leipzig 1931-32
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Sämtliche Werke* (Glockner)
- Plato, *Protagoras*, Berlin, 1964
- Zumdick Wolfgang, *Über das Denken bei Joseph Beuys and Rudolf Steiner*, Basel, 1995

РЕЗИМЕ

У овом чланку се разматра Хегелов допринос политичкој теорији у оквирима његовог обимног и веома значајног дела "Естетика". Иако Хегел није у том делу децидно дефинисао политику као илузију уметности, ипак се може на основу његових размислања о уметности и политици у том делу као и другим књигама овог филозофског горостаса, те на основу анализе дела других филозофа која су настала у том периоду, па чак и пре њега, да је могуће говорити о политици као уметности илузије и да Хегел не само да има тај приступ политици као феномену, него и да на сличан, теоријски дискретан начин разматра и друге политичке феномене. Иако политика као уметност илузије не представља део естетике она залуђује научни интерес. Чланак је направљен као допринос превазилажењу напетости између естетике и политике која траје вековима а која се почела превазилазити половином 18. века.

Кључне речи: естетика, политика, уметност, политичко, илузија, привид, обмана

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel man betrachtet Hegels Beitrag politischer Theorie in seinem sehr wichtigen und umfangreichen Werk "Aesthetik". Hegel hat die Politik nirgendwo in "Aesthetik" als Kunst der Illusion definiert. Doch, auf den Spuren seiner Überlegungen zu Kunst und Politik wie auch aufgrund der politischen Philosophie, die vor seiner Zeit entstanden ist, kann man dennoch über Politik als Kunst der Illusion sprechen. Sie stellt keinen Bereich der Aesthetik dar, verdient aber wissenschaftliches Interesse und sie ist auch zu wissenschaftlicher Bearbeitung geeignet.

Schlagwörter: Aesthetik, Politik, Kunst, politische, Illusion, Schein, Täuschung

Dragan Simeunovic
HEGEL'S CONTRIBUTION TO POLITICAL THEORY
WITH HIS WORK AESTHETICS
SUMMARY

In this article author analyzed Hegel's contributions to political theory within a framework of his significant and extensive work Aesthetics. Although in this work Hegel did not decidedly define politics as illusion of art, still it possible to think in this context on basis of Hegel's stance on art and politics in this and other work of this philosophical giant, and also on basis of analysis of other philosophers' works from this period or before it. On the basis of abovementioned, it is possible to claim that Hegel has such approach to politics as phenomenon, but that also he considers other political phenomenon in similar, theoretically discreet approach. Although politics as the art of illusion does not represent a part of aesthetics, it does provoke scientific interest. This article is written as some sort of contribution to the process of getting beyond a tension existing between aesthetics and politics for centuries, which is the process that has started since the middle of 18th century.

Key Words: aesthetics, politics, art, political, illusion, semblance, deception